

telményének sem felel meg —, hogy bármilyen következtetést levonhassunk olyan témában, mint az oktatási formák milyensége, s ezek hatása a kollektivitás fejlődésére.

A lehetséges ellenvetésekkel szemben a magam részéről állítani merem, hogy az összefüggések ábrázolása meggyőző, s a nagyobb populáció minden bizonnyal a jelzett összefüggéseket erősítette volna meg, s csak elhanyagolható vonatkozásokban módosította volna.

Ezt a kérdést ürügyül felhasználva felvetem, hogy a pedagógiai jelenségek világában a statisztikai törvényszerűségeket más dimenziókban kell keresni, mint ahogy a társadalmi jelenségek egyéb szféráiban tesszük. Kétségtelen, hogyha az *egész populációra* vonatkozó megállapításokat akarunk tenni (s ilyen jelenségek a pedagógiában is vannak, pl. egy ország tanulóinak ismeretszintje, egyes szociális faktorok összefüggése tanulmányi teljesítményekkel stb.), akkor *kötelező* reprezentatív mintával dolgozni. De a pedagógiai jelenségek egy nagyon fontos állománya — különösen is a pedagógiai cselekvérendszer és hatása közti összefüggések vizsgálata — nemcsak ebben a dimenzióban, nem a teljes populációra vonatkozóan történhet. Tehát itt más értelmük van a szükséges mennyiségeknek, a statisztikai valószínűségnek, mert a dolgok értelme ebben

az összefüggésben egy más dimenziójú rendszer alkotatótól, a pedagógiai cselekvésben résztvevő faktorok számának, ezek kombinációjának természetétől függ.

Talán sok felesleges vitának elejét vennénk, ha megállapodnánk abban, hogy különbség van az *extenzív* mezőben végbevitt kutatás s adott pedagógiai rendszer belső kapcsolatait és összefüggéseit elemző *intenzív* kutatás között. Előbbi esetben — ha a reprezentativitás követelményeit nem elégti ki — kevés lehet akár néhány száz osztály, utóbbi esetben, egyetlen iskola adatai is bizonyító erejűek lehetnek. E helyen mindezt a szerzők eljárásának igazolására mondtam, s a fontos metodológiai problémát csak érintettem.

Megismételhetem, hogy NÁDASI MÁRIA és BÁBOSIK ISTVÁN pregnans kutatási célmegjelöléssel, logikus és áttekinthető metodikával végzett kutatás eredményéről számolnak be, fontos és nehezen megközelíthető összefüggéseket vizsgálnak. Igényes, tömör, szerényen prezentált munkájuk élénk rokonszenvet kelt, s elmélyíti azt a bizakodást, hogy mégis csak gyarapszik a pedagógiát szakszerűen, korunk tudományosságának színvonalán művelni és gyarapítani képes kutatók hazai táborára.

SZARKA JÓZSEF

ÉMILE CHANEL: A PEDAGÓGIA NAGY.TÉMAI. ALAPVETŐ SZÖVEGEK

Les grands themes de la pédagogie. Textes fondamentaux.
Párizs, 1970. Éditions du Centurion — Sciences humaines.
Paidoguides sorozat. 312 oldal.

Napjaink erjedő francia közoktatáspolitikájának a többi között egyik fontos kérdése az *alap- és középfokú oktatás* szervezeti és tartalmi modernizálása és bizonyos egységesítése. A kormánynak láthatólag komoly gondot okoz ez a kérdés, hiszen a kor erőteljes pedagógiai áramlatainak hatása alól Franciaország sem vonhatja ki magát. E szervezeti és tartalmi reformtervek megkívánják a francia *pedagógusképzés* szükségszerű átalakítását is. Ennek egyik jele a többi között a *Paidoguides* című új könyvsorozat életre hívása is. E vállalkozás célja az oktatók, első renden a pályakezdő fiatalok kezébe általános szellemi szerszámjellelű segédleteket, eligazítókat, kézikönyveket adni. Nem tantárgyi, oktatásmódszertani segédkönyvekre, hanem inkább informáló, szintézisalkotást és elmélkedést elősegítő művekre gondolnak. Az eddigi két kötet kissé hangzatos címei: „Egy kezdő tanár jegyzetei” és „Az ifjú évek terhei”. Harmadikként jelent meg nemrég a fenti című pedagógiai vezérkönyv.

A könyvsorozat szerkesztője, GUY AVANZINI *Előszavában* a mai francia tanítóképzés eléggé

elmarasztaló bírálatába bocsátkozik. Szerinte a tanítóképzők tanterveiben szereplő neveléstörténeti, elmélet-történeti anyagot általában elég nagy közönbőség fogadja, tanításának értelme sem mindig világos az érdekeltek előtt. Ennek jórészt az az oka, hogy az oktatók vagy igen hosszan időznek a klasszikus kornál, és még MONTAIGNE-ig is alig jutnak el, vagy ha foglalkoznak is az újkori nevelés elméldőivel, a kötelező elismerés mellett általában mindjárt óva intenek is tételeik zömének meggyőződéses elfogadásától. A szerzőket és a műveket általában elkülönítve, összefüggéseik nélkül, autonóm módon tárgyalják, sokukat csupán a tekintély elve alapján, noha tudományos értékük már elhomályosult. A rendelkezésre álló gyűjtemények szövegeinek összeválogatása is hézagos, irányzatos. Ugyanezek a negatívumok vonatkoznak az intézménytörténeti részekre is.

ÉMILE CHANEL gyűjteménye többet akar adni a meglevőknél. A szerző sok évtizedes tanítóképzőintézeti oktatói gyakorlata és széles pedagógiai kultúrája kétségtelenül indokolja és igazolja is vállalkozását.

Fő célja az volt, hogy ne elméledőket ismer-
tessen időrendi sorrendben, egymással egybe-
vetve és szembeállítva, hanem *problémák törté-
netét adja*: az oktatók előtt mindig felmerülő,
időtálló, permanens témákkal kapcsolatban
fejtse ki az adott kérdéscről kialakított és össze-
gyűjtött legjobb véleményeket.

A szerző *Bevezetésben* műhelygondjairól
tájékoztat. A napjainkban a társadalmi-
művelődési hierarchia minden szintjén jelen-
levő pedagógiai érdeklődést a XVI. és XVIII.
század pedagógiai hevületéhez hasonlítja. A
technikai haladással, az erkölcsök változásával,
az értékek rendjének módosulásával együtt
jár az emberi természetéről és az emberi sorról
való fokozott elméledés, ami mindig ösztön-
ző a pedagógiai kutatásoknak. A nevelés-
történet tanulmányozásának legfőbb érve
szerzőnk szerint az idealizmus alaptétele: ha
korunk hozott is új részlet-megoldásokat, „a
nagy problémák változatlanok, mert az ember
is mindig ugyanaz marad”.

A munka egy-egy téma köré fűzött, logi-
kusan rendezett, hosszabb-rövidebb idézetek
gyűjteménye, mely témánként megadja a
legfontosabb tájékoztatásokat, de egyben indí-
tást is a további, elmélyültebb foglalkozásokra.
Az idézetek összefüzése, az összekötő szövegek
és az összefoglalások árulják el a szerző ere-
deti, saját koncepcióját.

Az idézett szerzők természetesen elsősorban
pedagógusok, de CHANEL a legtágabban értel-
mezi a hozzászólók körét. Filozófusok, törté-
nészek, közgazdászok, jogászok, pszichológus-
ok, orvosok, sőt szépirok is nagy számmal
szerepelnek, ha van komoly elméletük, értékes
gondolatuk a felvetett kérdéscről. Ebből az
enciklopedikus szempontból is leszűrhető az
az álláspont, hogy a pedagógia kérdései egyben
az élet, az egész társadalom, az emberiség
általános kérdései.

Az egyes fejezetek szerkesztésében elvsze-
rűen jelentkeznek az egymással ellentmondó,
vitatkozó véleménykülönbségek is. A problémák
lezárásakor persze a legtöbbször az szűrhető
le, hogy a komplex kérdésben valamilyen
vélemény mindkét szembenálló álláspontból
igaz és elfogadható.

A Bevezetés öt pontban jelöli meg azokat
az alapvető elveket, melyeket semmiféle
pedagógiában nem szabad mellőzni: 1. a neve-
lőnek *szeretnie* kell a gyermeket, 2. hivatását
örömmel kell ellátnia, 3. eljárásaival *bizalmat*
kell keltenie neveltjeiben, 4. *kiegyensúlyozott*
idegrendszerrel kell rendelkeznie; 5. a gyermeket
aktivitásra kell nevelnie.

A fő fejezetek végén válogatott annotált
ajánló bibliográfia van a témával foglalkozó
legjobb művekből. Kár, hogy érthetetlen
okokból a megjelenési évet csak elvétve közli
a könyv, ezzel a használhatóságot és a külön-
ben igényes színvonalat olgággé esőkenti.

A kiválasztott és tárgyalat fő témák száma 18.

A kiválogatásban és a tárgyalás sorrendjében
nehéz valamilyen vezéreszmét, fő szempontot
felfedezni. Erre nézve a könyv sehol sem ad
semmi indokolást. Az alábbiakban önkényesen
próbáltunk összefüggéseket, összefoglaló cso-
portokat alkotni.

Az első öt fejezet (1—5.) a nevelés *fogalmá-
val, céljával* foglalkozik. Az 1. téma a nevelés
művészetnek, a pedagógiát elvek egységének,
elméletnek határozza meg. Szerinte a pedagó-
gia nem tudomány, hanem a pedológia, azaz
a gyermektudományon alapul. A tudományos
pedagógia a pedagógiai gyakorlattal karöltve
állandóan fejlődik, sohasem zárul le, amiként
az orvostudomány is mindig előrelép a mege-
lőzés és gyógyítás területein. Beszél a *nevelés
és idomítás* (2. téma) egyezéseiről és külön-
ségeiről. Ez a legkisebbeknél érvényes legin-
kább, majd kialakulnak az intellektuális és
morális szokások; ez már nem cél, mint az
idomítás, hanem eszköz. A nevelés ennél
is több: ez által érjük el, hogy az ember ura
szokásainak. Az idomítás öncélúságával szem-
ben a nevelés orientáció a szellem szabadságától
irányított élet felé. A 3. téma a *nevelés és képzés*
összefüggéseit tárgyalja. Az első a képességek
kiművelése, a második az ismeretek átadása.
MONTAIGNE és még többen az ismeretek lebe-
csülői. A csak beemlézett ismeretek akadályai
az ítélkezésnek. De ismeretek nélkül nincs
nevelés sem. (HERBART). Az emlékezetten
alapuló műveltségnek, erudíciónak csak akkor
van nevelési értéke, ha a bíráló szellemet erő-
síti. A nevelés *egyéni vagy társadalmi célja*
(4. téma) nem ellentétesek. Az első COMENIUS,
ROUSSEAU, KANT és mások vallották. Felső-
rolja a könyv a második felfogás híveit is
PLATONTól is fasizmusig. Ez a fő fejezet eléggé
elnagyolt, marxista szempontból teljesen hiá-
nyos és naiv, kezdetleges. Hasonló szerkezete
van az 5. témának: a nevelés *mindenhatóságára*
esküvő pedagógusok és gondolkodók (BACON,
DESCARTES, LOCKE, HELVETIUS és napjaink-
ban ALAIN) mellett a fajelméletek hívei az
örökölt tulajdonságokat s a nevelés hiábavaló-
ságát hirdetik, többek között SCHOPENHAUER
és LOMBROSO is. Érdekes fejezet szól a kettő
összefüggéseiről és egymásra hatásáról, amit
PESTALOZZITól LANGEVINIG oly sokan vallot-
tak.

A 6. és 7. fő téma a *gyermekről és nevelőről*
szólnak. Az elsőben főleg PIAGET-t idézi. A
második fő téma alfejezetei közül kiemelkedik
a gyermekek iránti szeretetről szóló, mely
gondolatról már említettük, hogy a szerző
pedagógiai alaptételei között szerepel. A gyű-
jtemény külön alfejezetet szentel a pedagógus
hangjának, beszédének.

A 8. téma (*egyéni vagy kollektív nevelés*)
tulajdonképpen a 4. fő téma változata, kevésbé
is illik a sorrendbe. Itt a gyermek egyéniségé-
hez szabott „mérték szerinti” neveléssel
(családi nevelés) szembeállítja a kollektív,

társas nevelés előnyeit, de ugyancsak naivul, légüres térben járva. Elég jó az az alfejezet, ahol a kettőnek közös, előnyös megvalósításáról beszél (Dalton-terv, Winnetka-rendszer, homogén intelligenciájúak csoportoktatása, programozott oktatás stb.).

A 8—9—10. fő téma a *fegyelmezés* három aspektusát elemzi: a tekintély fogalmát, a követelményrendszert, végül a szankciókat, a büntetés fajait. Ez a rész nagyon sikerültnek mondható, tartalmas, élvezetes és gyakorlati.

A 11. főtéma az *intuitív* módszerrel szól. A francia hivatalos utasítások a szerző szerint előírják az intuíciónak a kiaknázását az oktatásban, mégpedig a közvetlen érzékelést, az értelmi belátást és az erkölcsi közvetlen megragadást. Ez igen problematikus értékű, szétszórt, idealista, nem meggyőző fejezet. A legtöbbet idézett szerzők COMENIUS, ROUSSEAU, az enciklopedisták és természetesen BERGSON.

A Bevezetőben említett alapelvek szerint a gyermeki örömeztet, boldogság, érdeklődés, aktivitás felkeltésének tárgykörei következnek a 12—16. fő témák során. A *játék* (12. téma) filozófiai megalapozása: a keresztény felfogás (a földi világ a bűn, a fájdalom országa) ecsetelése után a humanista életöröm koncepcióját viszi tovább a hálás témával foglalkozó bőséges alfejezetek során. Az *érdeklődés* (13. téma) forrásainak elemzése érdekes: a büntetéstől való félelem, a hiúság, versengés szelleme is elindíthatja. Az igazi pedagógus sikere az érdeklődés gyors felkeltése, aki a gyógyszerészhez hasonlóan édes burokba rejti az esetleg keserű tartalmat is, csak hogy jó kedvet csináljon. De vannak ellenvélemények is, pl. az idézetek tanúsága szerint a rideg KANT nem híve a játékoságnak, az érdekességre törő ismeretátadásnak. A 14. fő téma a *motiváció*. CLAPAREDE szerint a befogadó szellemi aktivitás természetes szükséglet, a pedagógia funkcionális szerepet tölt be. ROUSSEAU szerint sincs önzetlen igény, csak hasznossági. Tanai

BAKULÉN át ALAINIG hatottak: a pedagógusnak olyan szituációkat kell teremtenie, hogy ez az igény mielőbb s minél erőteljesebben kifejlődjék.

Az *aktív módszer* (15. fő téma) alfejezetei már a modern, új pedagógia elveit fejtetik. A passzivitás középkori elveitől, melyek szerint a gyermeki lélek viaszát tetszés szerint lehet gyúrni, FROEBELIG és FREINET-ig ível át ez a sok érdekes idézettel tarkított gazdag fejezet. Az *új pedagógia* c. (16.) téma az előfutárokról, az elvekről, a fő elmélekedőkről és a gyakorlati megvalósítókról szól, a munkaiskolákról, a könyvek és az oktató előadások, leckék nélküli pedagógiáról, a különböző francia, belga, amerikai és más új iskolákról. A két utolsó téma (17—18.) DECROLYRól és MONTESSORI-ról szól.

A részletezett tartalmi felsorolásból képet alkothatunk magunknak az idézetek halmazáról, a szerkezet és a tárgyalásmód pozitív és negatív vonásairól s a feldolgozás módszeréről is.

A kötetet befejező névmutató mellett 32 lapos életrajzi eligazítás is van, a 95 legtöbbet idézett, legérdekesebb, kiemelésre legméltóbbnak tartott szerzőről. Ezek kétségen kívül egyéni, eredeti, jól eligazító kis összeállítások, az egyes írók életének adataival, műveinek felsorolásával, személyiségének és hatásának értékelésével. Véleményünk szerint azonban az ifjú francia pedagógusoknak talán már feleslegesek is a klasszikusok, egy MONTAIGNE ROUSSEAU, FÉNELON, DIDEROT stb. részletes életrajzai, sőt talán a későbbi, középiskolából is ismert író-nagyságok (GIRAUDOUX, GIDE, BARRES stb.) bemutatása is. Helyes, szükséges és érdekes azonban a többi, *Platontól* (akit nem biztos, hogy a mai fiatalok az iskolából ismernek) egészen GASTON MIALARET-ig.

A könyv az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban az érdeklődők rendelkezésére áll.

HODINKA LÁSZLÓ

SZ. I. ZINOVJEV: A FELSŐFOKÚ KÉPZÉS KORSZERŰ FORMÁI ÉS MÓDSZEREI

Két kötet. Budapest, 1970. Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont.
516 oldal.

Felsőoktatási pedagógiánk értékes, gyakorlati hasznú kiadvánnyal gazdagodott. Sz. I. ZINOVJEV 1968-ban megjelent orosz nyelvű könyvének rövidített fordítását adja az érdeklődők kezébe a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont SZÉCHY ÉVÁNAK reálisan értékelő előszavával.

ZINOVJEV professzor ebben a munkájában a szovjet felsőoktatási didaktika alapvető kérdéseit tárgyalja. Gazdag tapasztalatokra támaszkodva értékes elméleti és módszertani tanulságokat nyújt hazai felsőoktatásunk számára is:

A *felsőoktatás és a tudomány* című fejezetében röviden vázolja a tudomány és a felsőoktatás kapcsolatának, egységének lényegét, alapelveit. A tudomány fejlődése — mint megállapítja — nagymértékben függ attól, hogy milyen a felsőoktatási intézetekben végzett szakembereknek, mint leendő tudósoknak a felkészültsége. Az egység megmutatkozik abban is, hogy feladataik is azonosak: „... a világegyetem titkainak feltárása, a világ természeti gazdagságának kiaknázása, a technika fejlesztése, a társadalmi rendszerek és formák tökéletesítése, művészeti alkotások létrehozása, valamint az